БРАТАННЯ

Нічого так старшина не лякалася, як братання своїх вояків з противником. Під час війни в окопах се доходило справді до смішного. Тут стріляли до себе кілька тижнів, а тут, дивись, почали сходитися на якімсь затишнім місці, балакати собі та торгувати. Листи передавали до полонених, часописи, тютюн,— ціла пошта ішла між "ворогами". Коли ж приходило якесь більше свято, різдво або Великдень, то вже обі сторони були майже певні, що в той день буде спокій. Се була якась тиха, неписана умова, оперта на добрім людськім почуванні, котре всі хотіли пошанувати, тільки старшина не хотіла. Ще ся менша старшина по окопах, що стояла ближче до смерті, ся не противилася братанню, коли не було виразної заборони; але висока старшина за фронтом, на котру шрапнелі, бомби і гранати не падали, отся була немилосердна і за ніяку ціну не годилася на братання. Звісне діло: їй ішло о те, щоби вояк завсіди був сердитий, як роздратована собака; всяке м'якше почування зовсім не придатне для війни.

Раз на Великдень, другого дня, знайомий вояк приніс мені багато всяких російських часописів. Для чоловіка, запротореного у якесь заболочене село, часописи з "тамтого" боку, не цензуровані в Австрії,— дуже лакома річ. Кождий хоче знати правду, а тут правда, подавана у своїх цензурованих часописах, все була така, щоб не пошкодила. Добре послухати ще другої правди, подаваної противником, і потім виробити собі ще третю правду — свою.

Я знав, що сей вояк, наш галицький селянин, находить якийсь спосіб порозуміння з москалями, і просив його роздобути мені російських часописів. Він казав, що роздобуде, але я мусив постаратися о літру спіритусу. Я дав йому і чекав, що він з тим зробить. Отже, приніс мені газети і доброго російського тютюну.

— Як же ви то зробили? Це ж небезпечно! Карають.

— Вони не стріляли, як був латинський Великдень, а ми вчора дали їм спокій. Так святкували і наші люде разом з москалями.

— Як же так?

— Та от так, як в окопах можна. Повилазили наверх, махали хустинками, носили одні другим крашанки, свячене, але не гурмою— поодиноко; сміялися, подавали собі руки...

— І старшина нічого на те?

— Нічого.

— А як же ви газет роздобули?

— Там, знаєте, між позиціями є ярок, а в нім джерело. Води треба і одним, і другим. Отже, між нами вже від кількох тижнів є така згода — не стріляти в тих, що по воду ходять. Се ж видко: іде без гвера, з коновкою або з відром. Отже, я умовився в ярі з одним з тамтого боку, що дам йому на сам Великдень літру "водки", тільки нехай постарає газет і тютюну. І, бачите, приніс. А як тішився! Зараз скоштував, чи справді водка. Аж поцілував мене на радощах. "Христос воскресе,— каже,— братчику! І чого ми воюємо з собою?" Правду сказав. Нащо ми воюємо? Люди такі, як ми, ще й свої, близькі, одної віри.

А сей таки українець, цілком по-нашому балакає. Мені аж сльози закрутилися в очах.

— Чому?

— Та як чому? Ви бачите: я маю велику срібну медаль. Здобув раз машиновий кріс, убив при тім кількох. Значить, і я часом пес: так запусто, задурно не дам себе вбити. Але, по правді, гризе мене сумління, привиджуються мені ті, що я їх зблизька вбив. Особливо один,

що скрикнув: "Діти мої!" Гірко, знаєте, вбивати. І буває так, що сидиш цілі тижні в окопах, ніби привикнеш до всего, а все тобі снується по голові: нащо те все? Чи не шкода людей? Чи ми всі не однакові? За що ми мордуємо себе? Адже світ широкий, помістимося всі... Отже, як прийде така нагода, як вчора, то аж чоловікові легше стає на серці. Чей же ми не розбійники і не злодії і чужого добра не хочемо... і кождому життя дороге...

— А завтра будете знову стріляти?

— Уже й нині стріляють. Приказ прийшов. Неволя, кажу вам. Люде жили би як люде, коли б не ті, що взяли собі право приказувати їм. Вони нібито найрозумніші, але, по правді, найгірші люде, без серця...

На обіді в штабі дивізії був воєнний кореспондент одної віденської газети, "очевидець" всього того, що діється на фронті, відважний, бо заїхав аж до штабу дивізії, де кулі не залітають. Ексцеленція-дивізіонер розмовляв з ним дуже ласкаво, бо вже давно хотів дістати корпус і нову відзнаку, отже гарна реклама в часописі придалась би. Кореспондент попоїв здорово, випив ще краще і був дуже прихильно настроєний до цілої дивізії.

Ще з початку війни я читав у його газеті довгий фейлетон п[ід] заголовком] "Das grosse Sterben"1 — огидну балаканину з прицмокуванням на тему: кілько-то людей буде тепер вмирати за ідею. За велику ідею! Іменно за цісаря і австрійську вітчину! Може, то цей кореспондент писав? Я дивився на нього з підозрінням і відразою.

Слухаю: починають говорити про вчорашнє братання на фронті.

— Цього не можна дозволити,— каже шеф штабу, що мислить за себе і за свого начальника.

— Під жодним услів'ям,—додає генерал,—се деморалізує вояків.

— Цілком слушно, Ексцеленціє,— відзивається кореспондент,— се деморалізує, ослаблює завзяття, силу удару, одним словом, ломить духа.

Ексцеленція з шефом штабу і двома офіцерами ідуть, як щодня, грати по обіді віста; кореспондент записує собі щось — очевидно, вісті з самого фронту,— він уже все знає так, як би сам був в окопах і бачив братання; а я думаю про свого знайомого простого вояка, що приніс мені газети, і порівнюю його слова про братання зі словами отсих висококультурних людей.

[1919-1920]